

Г. Я. Глуха, доктор економічних наук,
професор кафедри інноваційного
менеджменту та міжнародної логістики
Університету імені Альфреда Нобеля

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Розглянуто теоретико-методологічне обґрунтування транскрівнево-інтеграційного підходу до дослідження економічного зростання національної економіки, що ґрунтується на парадигмі інтеграційної моделі національної економіки. У контексті дослідження зростання та розвиток характеризуються за такими параметрами, як зміст, мета, механізм, ознаки руху, результат.

Ключові слова: економічне зростання; транскрівнево-інтеграційний підхід щодо дослідження економічного зростання та розвитку.

The article is deal with to theoretical and methodological substantiation of the trans-integration approach to the study of the economic growth of the national economy which based on the paradigm of the integration model of the national economy. In the context of the study subjects growth and development have been analyzed by such parameters as content, purpose, mechanism, signs of motion, result.

Key words: economic growth; trans-integration approach to research on economic growth and development.

Постановка проблеми. Вітчизняні й світові науково-теоретичні та практичні дослідження і розробки охоплюють чимало різноманітних аспектів економічного зростання національної економіки, формуючи своєрідну основу для ефективного провадження економічної політики держави, спрямованої на досягнення її економічних інтересів. Україна має значний потенціал, здатний за належного управління не тільки прискорити рух економічного зростання та розвитку, але й випередити на цьому шляху більшість розвинених країн. Для цього необхідна термінова і радикальна переорієнтація соціально-економічної політики країни, спрямована на розвиток усіх компонентів процесу стимулювання економічного зростання. У цьому контексті дослідження процесів економічного зростання та розвитку не просто актуальні, але й необхідні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні основи економічного зростання були закладені у працях таких авторів, як Є. Домар, Дж. М. Кейнс, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. Ст. Мілль, У. Петті, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Р. Солоу, Ф. Хайек, Р. Харрод, Й. Шумпетер. Методологічні основи економічного зростання та розвитку, їхні сутнісні ознаки залишаються у центрі уваги багатьох сучасних українських та зарубіжних учених. Зокрема, цій тематиці присвятили свої дослідження В. Білоцерківець, А. Гальчинський, В. Гесць, Я. Жаліло, А. Задоя, М. Зверяков, О. Івашина, В. Кириленко, С. Кузьмінов, В. Осецький, Г. Пилипенко,

© Г. Я. Глуха, 2017

Ю. Пилипенко та інші науковці. Проте неоднотайність і суперечливість підходів та поглядів на економічне зростання і розвиток дає підстави для модифікації та осучаснення методології дослідження цих процесів.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування трансрівнево-інтеграційного підходу до дослідження економічного зростання й розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Одними з найсуперечливіших питань в економічній теорії протягом усього періоду її існування були й залишаються методологічні питання. Розглянемо наявні підходи до побудови методології економічної теорії як висхідні точки дослідження економічного зростання та економічного розвитку.

Загалом власне поняття “методологія” сприймається неоднозначно: з одного боку, воно може трактуватись як сукупність технічних процедур, методів дослідження, а з іншого, – як базова парадигма для формування теорії, концептуальних основ, принципів дослідження.

М. Блауг у своїй праці “Методологія економічної науки” виділяє методологічні проблеми в економічній теорії, які викликають полеміку науковців різних напрямів дослідження: проблема зміни парадигми та відповідність теорії викликам часу; методологічний індивідуалізм та методологічний монізм; наближеність висновків з економічних моделей та прогнозів фактичним даним тощо [1].

Розглядаючи проблему парадигми економічних досліджень, зауважимо, що мається на увазі під терміном “парадигма” взагалі. З погляду сучасної філософії науки під парадигмою економічної науки розуміється система певних настанов, аксіоматичного, теоретичного та методологічного характеру, які є прототипом мислення у розв’язанні наукових проблем, що поділяють представники певної економічної течії.

Цей термін набув поширення у працях Т. Куна, який вважає парадигму своєрідним метафізичним баченням світу [2]. Парадигми змінюються у результаті наукових революцій. При цьому під науковою революцією розуміється заміна однієї домінуючої системи поглядів на іншу внаслідок значної кількості фактів, що виходять за її рамки, тобто різкі злами у теоретичних концепціях. Зміна парадигми – процес дискретний, на відміну від нормальної науки, яка є роботою з розв’язання наукових проблем у межах ортодоксальної теорії.

Проте зміна парадигми практично не відбувається раптово, для будь-якого періоду розвитку науки характерне паралельне існування декількох парадигм, які можуть бути як сумісними, так і зовсім протилежними.

Формування парадигми економічної теорії передбачає, на думку Т. Куна, визначення дисциплінарної матриці, до якої належать символічні узагальнення, притаманні даному науковому підходу, принципи розуміння та цінності.

У зв’язку із цим виникає закономірне питання, чи існують певні особливості у методології економічної теорії як суспільної науки, чи всі теоретичні науки мають користуватися однаковими методами досліджень? Цей вибір між методологічним індивідуалізмом і методологічним монізмом розглядався у праці К. Попера “Убогість історизму”.

Методологічний монізм передбачає єдність методології, тобто пояснення механізму підтвердження чи відхилення гіпотез як природничих, так і суспільних наук.

К. Попер робить висновок про доцільність методологічного індивідуалізму. Він вважає завданням соціальної теорії побудову та аналіз соціологічних моделей із дескриптивного або номіналістичного погляду, тобто з погляду індивідів, їхніх поглядів, очікувань, взаємовідносин [3].

Прихильники такого підходу як аргумент використовують необхідність виділення, по-перше, окремого підходу в суспільних науках, який пов'язаний з розумінням процесу зсередини за допомогою інтуїції та емпатії, на відміну від розуміння ззовні, що базується на спостереженнях і розрахунках. По-друге, необхідність пояснення явищ, що стосуються поведінки людини, не з позиції фізичного причинно-наслідкового аналізу, а з позиції аналізу мотивів та сподівань індивідів [1].

Зрозуміло, що не всі процеси в економіці можна розглядати з таких позицій. У сучасних дослідженнях у мікрорівневих моделях аналіз індивідуальної поведінки використовується досить часто. Проте ми погоджуємося з М. Блаугом, що цей евристичний постулат може бути корисним навіть у розгляді холістичних концепцій, макроскопічних факторів, агрегованих змінних.

М. Бродбек висловлює своє категоричне ставлення до використання принципів методологічного індивідуалізму, до якого представнику суспільних наук треба наближатися в міру можливості, не втрачаючи час на пошук підозрілих підходів [4].

Але намагання абсолютизації методологічного індивідуалізму як єдиного правильного підходу, на наш погляд, дещо звужене. Так, ми не поділяємо думку К. Менгера, О. Бем-Баверка, Л. Мізеса, Ф. Хайека, М. Ротбарта, І. Кірцнера, Л. Лахманна, які категорично заперечували макроекономічне агрегування як інструмент аналізу, не визнавали кількісну перевірку економічних прогнозів та економетричні методи дослідження і висунули абсолютну вимогу до економічної науки визнати методологічний індивідуалізм апріорним евристичним постулатом.

Економічне зростання не можна проаналізувати лише на таких методологічних засадах. Дослідження економічної динаміки національної економіки здебільшого передбачає використання методів пізнання, що характерно для всіх теоретичних наук. Проте, на наш погляд, застосування методологічного індивідуалізму в комплексі з іншими "моністичними" методами дозволить більш достовірно уявити вплив податкової політики на діяльність економічних суб'єктів та їхнє прагнення виведення офіційної економічної діяльності у тіньовий сектор.

Для дослідження економічного зростання та розвитку пропонується застосувати трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід, основою якого є парадигма інтеграційної моделі національної економіки.

Трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід до дослідження економічного зростання та економічного розвитку спирається на цілісність та інтенсифікацію взаємозв'язків між окремими підсистемами, елементами і стадіями системи розширеного відтворення, рівнями впливу на економічну систему за рахунок суперпозиції складових економічного зростання та економічного розвитку.

Зростання й розвиток взаємопов'язані. Взаємопов'язані та доповнюють одна одну теорії зростання і теорії економічного розвитку. Але дотепер не існує єдиної відповіді на питання, що первинне: економічне зростання чи економічний розвиток? На думку окремих авторів, первинним є розвиток економіки, який виступає як фундамент для її зростання у довгостроковому періоді.

Таким чином, наша концепція економічного розвитку й економічного зростання виходить з того, що ці процеси взаємопов'язані, взаємозалежні, але не можна сказати, що економічне зростання – елемент розвитку або навпаки. За аналогією із

життєдіяльністю живого організму пропонуємо такий підхід: економічний розвиток та економічне зростання – це два взаємопов’язаних, взаємозалежних процеси, що відбуваються у рамках системи розширеного відтворення національної економіки. В межах такого підходу й економічний розвиток, і економічне зростання – це багатофакторні, багатовимірні процеси.

У визначенні понять економічного розвитку і зростання ми спираємося на ідеї Й. Шумпетера, що економічне зростання пов’язано зі збільшенням виробництва та споживання одних і тих самих товарів та послуг з плином часу, проте економічний розвиток пов’язаний з інноваційними перетвореннями.

Системи факторів та показників цих процесів різні, але вони можуть мати спільні елементи. Наприклад, людський капітал є головним фактором зростання та розвитку, тому що інновації – продукт саме людського капіталу. Крім того, не виключається існування інституційних факторів економічного зростання (рис. 1).

Відповідно до такого підходу практично неможливо оцінити окремо результати економічного зростання та розвитку. Вони завжди здійснюють перехресний вплив. Звісно, за умови існування в цій економічній системі складової економічного розвитку взагалі.

Наприклад, збільшення валового продукту може супроводжуватися трансформаціями у виробничій сфері, такими як технологічні зміни, поява нових продуктів або цілих галузей. Таким чином, економічне зростання зумовлює економічний розвиток. Своєю чергою, на економічне зростання суттєво впливатиме якісне вдосконалення відносин власності, підвищення ефективності фінансових ринків, системи перерозподілу доходів тощо.

Тому можна окремо розглядати фактори економічного розвитку та зростання, але результати будемо оцінювати показниками економічної динаміки та якості життя як суперпозицію цих двох процесів.

Ураховуючи вищесказане, зауважимо, що основою економічного зростання є розширене відтворення, за якого обсяг виробництва засобів виробництва перевищує амортизаційний фонд. Розширене відтворення супроводжується збільшенням доходів населення та зростанням життєвого рівня, оскільки відбувається одночасне збільшення виробництва предметів споживання. Умовою здійснення розширеного відтворення є досягнення певних співвідношень між потребами суспільства й економічними ресурсами, між виробництвом і споживанням, між заощадженнями та інвестиціями, між доходами й видатками, що, своєю чергою, визначає величину та структуру показників національної економіки.

Забезпечення розширеного відтворення – це основний зміст економічного зростання, інноваційні перетворення у рамках процесу розширеного відтворення визначають економічний розвиток. На нашу думку, мета економічного зростання – збільшення національного виробництва та національного багатства, водночас як процес економічного розвитку спрямовано на підвищення ефективності суспільного виробництва та якості споживання.

Відрізняється також і механізм руху та соціально-економічний результат цих процесів. У табл. 1 наведено основні порівняльні характеристики процесів економічного зростання та економічного розвитку, які визначено автором на підставі розвитку наявних підходів.

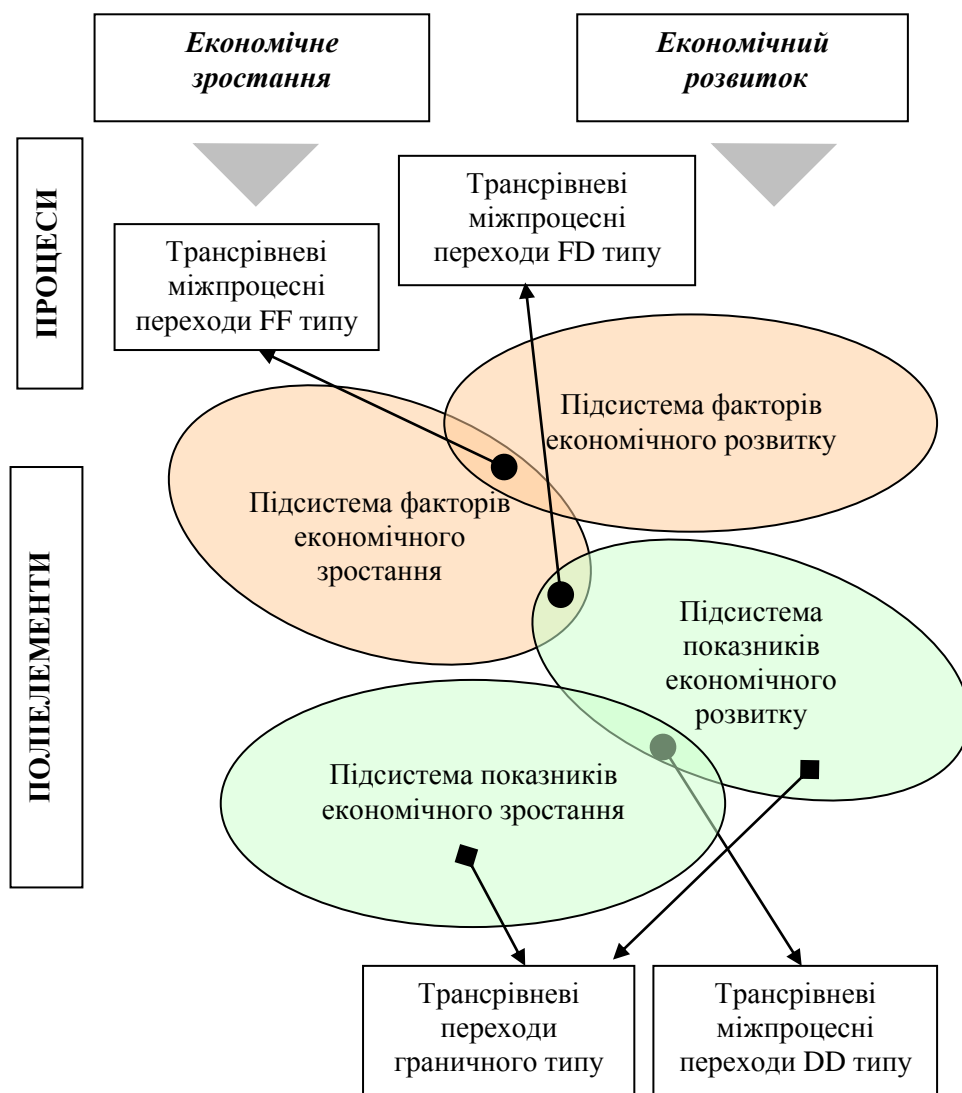

Рис. 1. Трансрівневий підхід до оцінювання економічного зростання та розвитку (розроблено автором)

Як ми вже зазначали, система забезпечення розширеного відтворення національної економіки забезпечується двома взаємопов'язаними процесами: економічним зростанням та економічним розвитком. Кожен із процесів має свої поліелементи: підсистему факторів і підсистему показників. Таким чином, наведений методологічний підхід дозволяє поглибити теоретичні уявлення про цілісну систему розширеного відтворення національної економіки за рахунок повнішого врахування зв'язків таких процесів, як економічне зростання та економічний розвиток.

**Порівняльна характеристика процесів економічного зростання
та економічного розвитку**

Параметри	Економічне зростання	Економічний розвиток
Зміст	Багатофакторний та багатовимірний процес забезпечення розширеного відтворення національної економіки	Багатофакторний та багатовимірний процес інноваційних перетворень у рамках розширеного відтворення
Мета	Зростання національного виробництва та національного багатства	Підвищення ефективності суспільного виробництва та якості споживання
Соціально-економічний результат	Кількісні та якісні зміни у макроекономічній системі, добробуті, національному багатстві	Кількісні та якісні зміни у добробуті, ефективності суспільного виробництва та розподілі; – підвищення конкуренто-спроможності національної економіки
Механізм руху	Кількісні та якісні зміни у макроекономічній системі, добробуті, національному багатстві під дією факторів економічного зростання	Інтегровані структурні перетворення економічної системи на інноваційній основі під дією факторів економічного розвитку
Ознаки руху	Динаміка економічних показників національної економіки	Глибокі трансформації матеріального базису суспільного виробництва

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі історико-логічного аналізу виявлено дискусійність теоретичних поглядів на розв'язання важливої наукової проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування економічного зростання національної економіки, а також методичних підходів до формування економічної політики держави з орієнтацією на економічне зростання національної економіки в сучасних умовах. Для її розв'язання запропоновано трансрівнево-інтеграційний методологічний підхід, що ґрунтується на парадигмі інтеграційної моделі національної економіки. За такого підходу суперпозиція складових економічного зростання та економічного розвитку, посилення взаємозв'язків між окремими підсистемами і елементами системи розширеного відтворення, рівнями впливу на економічну систему дозволяє забезпечувати цілісність і компліментарність заходів державного регулювання національної економіки. Зростання та розвиток у цій системі характеризуються за такими параметрами як зміст, мета, механізм, ознаки руху, результат.

Список використаних джерел:

1. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют : пер. с англ. / М. Блауг. – М. : НП “Журнал Вопросы экономики”, 2004. – 416 с.
2. Kuhn T. S. The Copernican Revolution / Kuhn T. S. – Cambridge : Harvard University Press, 1957.
3. Popper K. The Poverty of Historicism / Popper K. – London : Routledge & Kegan Paul, 1957.
4. Brodbeck M. Methodological individualism: definition and reduction. Philosophy of Science / Brodbeck M. – Reprinted in O'Neill. – 1973. – P. 287–311.